

## PRILOZI ZA ORIJENTALNU FILOLOGIJU 63/2013, Sarajevo, Orijentalni institut u Sarajevu, 2014., 314 str.

Zajedno s osnivanjem Orijentalnog instituta u Sarajevu sada već davne 1950. godine počeo je izlaziti i naučni časopis koji po svojoj koncepciji prati naučnoistraživački i stručni rad Instituta – *Prilozi za orijentalnu filologiju* (POF). Premda utemeljen kao časopis koji se primarno bavi pitanjima kulturne baštine i historije naših krajeva u razdoblju osmanske vladavine, POF već odavno nadilazi vremenske i prostorne granice, te se u skladu s potrebama savremene akademske zajednice u njemu objavljuju naučni radovi koji predstavljaju vrijedan doprinos afirmaciji kulturno-historijskog naslijeđa Bošnjaka koje historijski, kulturološki i civilizacijski u dobroj mjeri određuje i savremeno biće Bosne. Nakon šezdeset i pet godina kontinuiranog izlaženja, koje nije prekinuto ni u doba agresije na Bosnu i Hercegovinu i najtežeg stradanja Instituta, danas se POF može naći u bibliotekama i bazama podataka širom svijeta te je referiran u on-line bazama podataka CEEOL u Evropi i EBSCO u Sjedinjenim Američkim Državama.

Tradicionalno, izvorni naučni radovi koji se objavljuju u *Prilozima za orijentalnu filologiju* svrstani su u dvije cjeline, i to: *filologija (jezik i književnost)* i *historija i diplomatika*. Stalni blok u časopisu su *Ocjene i prikazi*, gdje se prati izdavačka produkcija, tačnije ona izdanja koja su u vezi s predmetnim područjem časopisa. Vrlo često objavljuju se i tekstovi utemeljeni na izvornom materijalu i kritički odabranoj historiografskoj literaturi, koji po svome sadržaju daju značajan doprinos u proučavanju kulturne historije Bosne i Hercegovine. Ovi radovi svrstavaju se u rubriku *Prilozi*.

Prve stranice šezdeset i trećeg broja *Priloga za orijentalnu filologiju* posvećene su sjećanju na dugogodišnjeg saradnika Orijentalnog instituta i priznatog historičara dr. Ahmeda S. Aličića. U *In Memoriamu* Fehima Nametka u kratkim crtama predstavljen je životni put dr. Aličića i njegovo naučničko angažiranje koje je bilo u uskoj sprezi s historijom Bosne u osmanskom periodu (7-10). U svome decenijskom radu dr. Aličić je naročitu pažnju posvećivao prevodenju i proučavanju primarnih historijskih izvora kao i borbi za autonomiju Bosne u okviru Osmanskog carstva, što se dá uočiti iz njegove iscrpne bibliografije koju su sačinili i objavili Fahd Kasumović i Mubera Bavčić (261-270).

Cjelina *Izvorni naučni radovi* u ovom broju časopisa sadrži devet radova iz oblasti *filologije* – tri rada iz jezika i šest radova iz književnosti te tri rada iz *historije i diplomatike*. Sve radove prate sažeci na bosanskom i na engleskom jeziku.

Prvi rad iz oblasti jezika autorice Amre Mulović nosi naslov *Dislokacija kao strategija tematizacije u arapskom jeziku* (11-38). Baveći se specifičnom

strategijom tematizacije – dislokacijom, koja rezultira strukturom topik-komentar u arapskom jeziku, Mulović iznosi detaljne opise sintaksičko-semantičkih obilježja konstituenata navedene strukture, te razmatra komunikacijsku ulogu topika kao sintaksički eksternog elementa koji s predikacijom stoji u pragmatičkom odnosu relevantnosti. Valjan odabir građe na kojoj je obavljena jezička analiza uz odgovarajući metodološki pristup utemeljen na klasičnim i savremenim lingvističkim teorijama, doveli su autoricu do zaključka da se za tematizaciju različitih rečeničkih elemenata u arapskom jeziku može upotrebljavati i strategija dislokacije. Pri tome, topik se ističe zasebnom intonacijom – neutralizacijom padežnog markera, a struktura topik-komentar pored komunikacijskog značaja nosi u sebi izrazite stilske potencijale.

Proces učenja bilo kog stranog jezika u određenoj sredini u sebi neizostavno nosi stanovite prepreke koje nastaju kao posljedica različitosti maternjeg i stranog jezika. Barbara Kerovec u radu *Poteškoće u usvajanju turskog ablativa kod hrvatskih govornika i njihovi uzroci* (39-66) navodi najčešće pogreške koje se tiču usvajanja turskog ablativa, a usko su povezane s utjecajem gramatičko-značenjskih struktura maternjeg jezika, izraženoj višeznačnosti turskog ablativa i nemogućnosti prepoznavanja motivacijskih veza među njegovim značenjima. Poznavanje i razumijevanje ovih odnosa Kerovec vidi kao preduvjet za potencijalno rješenje problema pri učenju turskog kao stranog jezika, te zaključuje da bi upućivanje na različitosti u strukturiranju koncepata turskog i maternjeg jezika, rasvjetljavanje motivacijskih veza među naizgled nepovezanim značenjima nekog jezičkog elementa te osvještavanje jezičke specifičnosti polisemije pridonijeli olakšavanju usvajanja različitih upotreba kako ablativa tako i drugih polisemnih jezičkih elemenata. Metodološki pristup koji je Kerovec primijenila, fokusirajući se u svome radu na jedan problem u jeziku, čini da saznanja iznesena u ovome radu mogu biti od znatne koristi za šire lingvističke studije koje se bave pitanjima recepcije stranog jezika.

Iz oblasti jezika objavljen je još i rad Sabine Bakšić *Kletve i upozorenja u vakufnamama* (67-78).

Voluminozno najznačajniji dio šezdeset i trećeg broja POF-a jeste odjeljak o književnosti. Konceptija radova objavljenih u ovom odjeljku je takva da se njihovim iščitavanjem stječe dojam snažne uvezanosti i isprepletenosti tema o kojima autori pišu, bez obzira na postojeće jezičke i metodološke razlike. U skladu sa savremenim tumačenjima književnosti, a opet snažno oslonjeni na književnu tradiciju, autori ovih radova pred čitatelje podastiru različite književne paradigme kojima se prečitava značaj književne tradicije te prepoznaju njene konstante i vrijednosti.

Prvi rad autora Esada Durakovića *Poetika klasične književnosti na orijentalno-islamskim jezicima: musammat forme kao kohezivni faktor* (79-108) briljantna je predvodnica ove skupine tekstova. Svojim poetološkim pristu-

pom musammat formama Duraković akademskom akribičnošću izlaže i tumači osnove orijentalno-islamske poetike. Pri tome, vrlo ekspresivno i angažirano Duraković nudi interpretacije i presjek klasične orijentalno-islamske književnosti kao cjeline koju u metodološkim pristupima treba proučavati kao jedinstvenu, zanemarujući nacionalnu podijeljenost koja je uslijedila naknadno i koja je, nažalost, krivo usmjeravala tokove njena proučavanja.

U prilog teoriji o homogenosti orijentalno-islamske književnosti svjedoče upravo naučni radovi, koji su, iako s različitih metodoloških aspekata i jezičkih polazišta, u ovom broju POF-a okupljeni oko književnog fenomena osebujne literarnosti karakterističnog za orijentalno-islamsku književnost – poetske forme kaside.

Iako kasida u činu stvaranja i u činu razumijevanja nudi više sadržaja, poruka i funkcionalizacija, ono što je čini održivom cjelinom prije svega je normirana topika. Jedan od temeljnih toposa u orijentalno-islamskoj književnosti jeste topos prostora, koji se prvotno veže upravo za kasidu i to još u njenom antičkom dobu, o čemu piše Berin Bajrić u radu *Od pustinjskoga nepregleda do horizonta najvišega: semiotika prostora u sufijskoj poeziji na orijentalnim jezicima* (105-132). Rekonstruktivnim preplitanjem elemenata filološke kritike i orijentalno-islamske poetike, autor ukazuje kako je u sufijskoj poeziji transformacija ovog toposa proizvela vrlo zanimljive poetičke konsekvence. Na primjeru poezije Abdullaha Salahuddina Uššakija Bajrić daje izuzetno uspješnu interpretaciju semiotike prostora te markira niz poetičkih konstanti koje u intertekstualnoj obnovi toposa stvaraju osoben univerzum orijentalno-islamske književnosti.

Među elementima koji impliciraju i održavaju poetičko jedinstvo orijentalno-islamske književnosti jesu i motivi i simboli kao neizostavan segment jednog poetičkog sistema. Zahvaljujući procesima transformacije, oni u orijentalno-islamskoj književnosti prenose brojna mistička značenja i aluzivni smisao, te kao stalni i strukturalni elementi u književnoj tradiciji prelaze s formalnog područja na sadržajno. U radu *Religijski motivi i simboli u nekim arapskim kasidama bošnjačkih autora* (133-145) autorica ovog prikaza, Dželila Babović, predstavila je motiviku i simboliku religijske poezije u kojoj se odslikava tip vjernika koji promišlja i ispunjava obaveze proistekle iz islamskog vjerovanja, duboko svjestan vlastitih nedostataka spram Božije Svećnosti. Posežući za poznatim motivima i simbolima, pjesnik nastoji afirmirati pravovjerje te spoznati istine transcendentnog svijeta.

Kasida je poetska forma kojom su se pjesnici vrlo često koristili kako bi postigli određeni cilj u smislu materijalnih nagrada i drugih pogodnosti, iskazivanjem panegirika nekoj važnoj i imućnoj ličnosti. U radu *Ovu kaplju bezvrijednu draguljem svoga mora učini: autoreferencijalnost u kasidama Ahmeda Taliba Bošnjaka* (168-190) Madžida Mašić predstavlja upravo takve

dvije kaside pjesnika Ahmeda Taliba Bošnjaka upućene najvišim zvaničnicima Osmanskog carstva, sultanu Mehmedu IV i velikom veziru Musahibu Mustafa-paši. Konceptualno, autorica je rad podijelila u dva dijela od kojih je u prvom sadržana transliteracija i integralni prijevod kasida, dok u drugom dijelu analizira kaside s aspekta autoreferencijalnosti.

Melinda Botalić u radu *Odras društvenog i kulturnog života Osmanlija u prazničnim kasidama* (191-206) predstavlja praznične kaside, tačnije bajramske kaside, u kojima se slavi dolazak muslimanskog blagdana Bajrama. Preko stihova koje autorica prezentira mogu se rekonstruirati događaji iz prošlog vremena kao i običaji karakteristični za to doba. Zanimljivo je da Botalić u odabiru stihova kojima se dočarava ljepota blagdana, uključuje dijelove kasida pjesnika iz različitih dijelova Osmanskog carstva, pa tako, između ostalih, i našeg pjesnika Mehmeda Mejlije Guranije. Iz ovog rada dâ se uočiti koliko važna može biti uloga književnosti, pored dokumenata i klasične historiografije, u oslikavanju društvenog i kulturnog života jedne sredine.

U odjeljku o književnosti objavljen je i rad Mirze Sarajkića *Poezija otpora Mahmuda Derviša kao kulturalno pamćenje* (155-168), koji govori o književnom tekstu kao refleksiji kulturalnog pamćenja. Sarajkić piše o palestinskoj poeziji otpora kao obliku pamćenja koje se realizira mimetički – pamćenjem izvanknjiževne stvarnosti i intertekstualno – eksplicitnim i implicitnim ulančavanjem u druge tekstove. Na primjeru pjesništva Mahmuda Derviša koje obiluje kulturnomemorijskim konstantama i varijablama, Sarajkić pokazuje kako pamćenje inaugurira kao osnovni konstruktivni princip te poezije, posebno se baveći pitanjima stvarne geografije i palestinske drame naspram izraelskog simulakruma te poetske „martirologije“ ili sjećanja na šehide kao najsublimnijeg oblika palestinskog otpora.

Važno je napomenuti da svi spomenuti radovi, iako pripadaju akademskom diskursu, kod čitatelja bude narativnu žudnju koja je obično rezervirana za književno-umjetničke tekstove, a mnogo manje za naučne radove. Pored toga, vrijednost ovih radova je u tome što se oni temelje na izvornoj rukopisnoj građi, čime se oživljavaju klasična djela orijentalno-islamske književnosti, te su metodološki pristupi temama odabrani u skladu sa savremenim potrebama nauke uz korištenje relevantne literature.

U dijelu časopisa koji je posvećen historiji i diplomaciji predstavljeni su urbani i kulturni razvitak bosanskohercegovačkih gradova Foče i Banje Luke te vakufski krediti zabilježeni u predjelu Tuzle.

Muamer Hodžić u radu *Izgradnja Careve džamije u Foči i njen značaj u urbanom razvoju grada* (207-220) ukazuje na značaj gradnje džamije kao nukleusa urbane sredine te ističe njenu važnu ulogu u unapređenju urbanog razvoja naselja. Tako je razvoj Foče, kao urbanog naselja, započeo s gradnjom Sultan-Bajezidove ili Careve džamije početkom XVI stoljeća kada Foča

i stječe status kasabe. Hodžić, u skladu s metodologijom savremene historiografije, (re)konstrukcijom, interpretacijom i reprezentacijom razvoja gradova u Osmanskom carstvu, u svome radu preslikava prilike i administrativno ustrojstvo Osmanskog carstva na mikroplan grada Foče te čini ovaj segment prošlosti relevantnim i iz sadašnje perspektive.

Pored različitih tragova materijalne kulture, u izgradnji gradskih naselja od presudnog značaja je ljudski faktor a naročito pojedine ličnosti koje su svoje biće i djelo ugrađivali u strukturu određenog grada. U radu *Šejh Muslihuddin Kninjanin: prilog izučavanju kulturne historije Banje Luke* (234-256) Haso Popara kroz podatke o duhovnom i intelektualnom usponu Muslihuddina Kninjanina, kao uglednika koji je dao veliki doprinos razvoju kulturnog života u Banjoj Luci, predočava sliku kulturnog života Banje Luke s kraja 16. i početkom 17. stoljeća.

Uređenje ekonomskih odnosa unutar Osmanskog carstva bilo je neodvojivo od institucije vakufa na različitim razinama. Nihad Dostović u radu *O gotovinskim vakufskim kreditima u tuzlanskom sidžilu 1644-1646* (221-232) daje opsežnu analizu vakufskih kredita na području Tuzle te se usredsređuje na društveni profil kreditora koje su uglavnom sačinjavali ulema, vojni zapovjednici, janjičari, srednji sloj i žene. Konstatirajući da u pregledanim dokumentima iz sidžila nije zabilježeno niti jedno kreditiranje od strane velikog vakufa, što upućuje da su oni imali posebne deftere, Dostović zaključuje da osmanski sidžili ni u kom slučaju ne predstavljaju jedini historijski izvor. Samim tim, kreditno knjigovodstvo po pokrajinskim sidžilima također može predstavljati važan izvor za proučavanje ekonomske historije Osmanskog carstva i Bosanskog ejaleta.

U skladu s ustaljenom praksom, 63. broj POF-a sadrži odjeljak *Ocjene i prikazi*, u kojem je predstavljena izdavačka produkcija u protekloj godini. U ovom broju objavljeno je četrnaest prikaza knjiga, i to osam knjiga na engleskom, pet na bosanskom i jedna na turskom jeziku. Sva prikazana djela tiču se područja historije, filologije i orijentalno-islamske umjetnosti.

Treba reći da u ovim, za izdavaštvo naročito teškim vremenima, kada izdavanje naučnih i stručnih časopisa čak i u očima akademske zajednice gubi svoju vrijednost, *Prilozi za orijentalnu filologiju* su časopis koji uspijeva da održi kontinuitet i ustraje u promoviranju nauke u našem društvu. Radovi koji se objavljuju u ovom časopisu doprinose unapređenju naučnih rezultata, afirmaciji i proučavanju orijentalno-islamske duhovnosti, ali i drugih oblika naslijeđa iz sfere materijalne kulture orijentalno-islamskog civilizacijskog kruga.

Dželila Babović